

ΣΤΕΛΛΑ ΚΑΣΔΑΓΛΗ

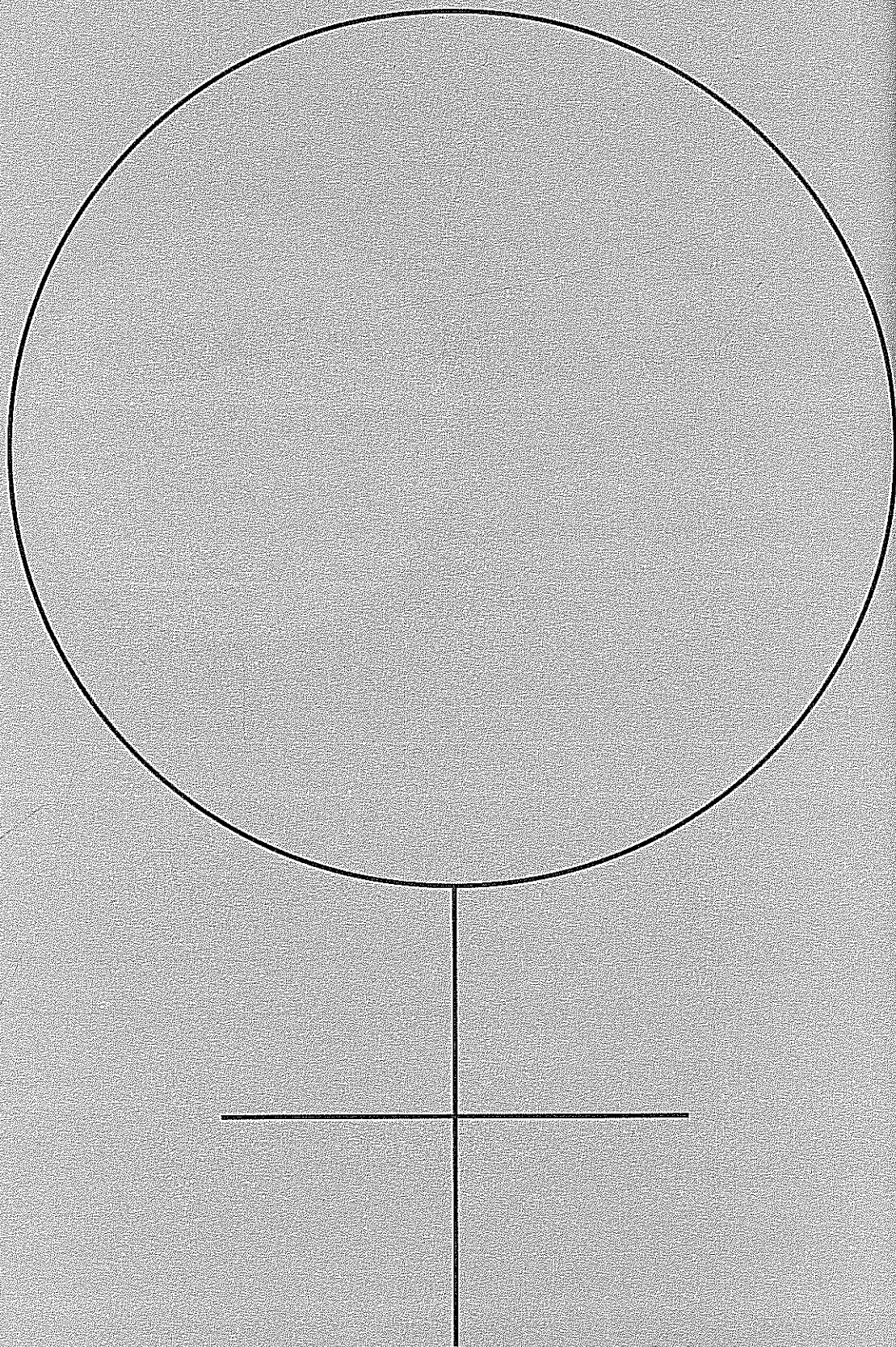
30
γυναίκες

που άλλαξαν τον
κόσμο και πώς μπορείς
να τον αλλάξεις
κι εσύ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΙΚΚΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Το βιβλίο που κρατάς στα χέρια σου είναι αυτό ακριβώς που λέει ο τίτλος του. Έχει μέσα 30 ιστορίες γυναικών που έκαναν σπουδαία πράγματα σε εποχές που οι περισσότερες γυναίκες δεν έκαναν και πολλά πράγματα γενικώς. Όχι επειδή δεν μπορούσαν προφανώς, αλλά επειδή δεν είχαν τις κατάλληλες ευκαιρίες και επειδή και οι ίδιες είχαν μάθει να πιστεύουν ότι δεν ήταν αυτός ο ρόλος τους στη ζωή, οπότε δεν τολμούσαν να φανταστούν και τίποτα σπουδαίο για τον εαυτό τους.

Μα, θα μου πεις, σήμερα τα πράγματα δεν είναι έτσι. Σήμερα οι γυναίκες έχουν κατακτήσει την ισότητα, μπορούν να κάνουν ό,τι κάνουν και οι άντρες και έχουν ίσες ευκαιρίες με εκείνους, έτσι δεν είναι (θα μου πεις); Ναι και όχι, θα σου απαντήσω. Φυσικά και έχουμε κατακτήσει πολλά. Φυσικά και δεν είμαστε στη θέση που βρίσκονταν οι γυναίκες 200 ή 100 ή και 30 ακόμα χρόνια πιο πριν. Όμως τα πράγματα δεν είναι τόσο ρόδινα όσο θα θέλαμε να πιστεύουμε. Οι γυναίκες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν κρυφές και φανερές διακρίσεις στη δουλειά αλλά και στο σπίτι, να μεγαλώνουν πιστεύοντας (έστω και χωρίς να το λένε) ότι δεν είναι εξίσου καλές όσο τα αδέρφια ή τα αγόρια φίλοι τους, να αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες από όσες τους αναλογούν, να υφίστανται βία λόγω του φύλου τους και να μην καταλαμβάνουν θέσεις ευθύνης που αντιστοιχούν στο ποσοστό που κατέχουν στον γενικό πληθυσμό. Κι αυτό, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να αλλάξει.

Το πώς μπορεί να αλλάξει είναι μια μεγάλη συζήτηση που μπορούμε να κάνουμε σε κάποιο άλλο βιβλίο (ή και από κοντά, αν σ' ενδιαφέρουν αυτά τα θέματα και σου αρέσει να τα σκέφτεσαι μαζί με άλλους ανθρώπους). Ένας από τους τρόπους, όμως, που έχει αποδειχτεί διεθνώς ότι λειτουργεί είναι τα πρότυπα: το να βλέπουμε, δηλαδή, και να ακούμε γύρω μας (είτε είμαστε άντρες είτε γυναίκες) για σημαντικές γυναικείες προσωπικότητες που, παρά τις αντιξοότητες, κατάφεραν να κάνουν σημαντικά πράγματα και να κατακτήσουν τα όνειρά τους. Έτσι, τα κορίτσια αποκτούν ή ενισχύουν την πίστη ότι μπορούν κι εκείνες να καταφέρουν ό,τι βάλουν στο μυαλό τους και τα αγόρια συνηθίζουν να αντιμετωπίζουν τις γυναίκες ως δυνατές, ισότητες και ανεξάρτητες συντρόφους τους στη ζωή.

Και οι ιστορίες είναι ένα από τα πιο σημαντικά οχήματα που χρησιμοποιούν τα πρότυπα για να μπουν στη ζωή μας. Είτε χαζεύεις την αγαπημένη σου τραγουδίστρια να δίνει μια συνέντευξη στην τηλεόραση για το πώς έφτασε ως εδώ είτε ακούς τη γιαγιά σου να σου διηγείται πώς κατάφερε να σπουδάσει μόνη της, δουλεύοντας, σε μία ξένη πόλη, αυτό που συμβαίνει είναι ότι χρησιμοποιείς τις ιστορίες τους και φτιάχνεις εικόνες – εικόνες που μπορεί να γίνουν υλικό για τη δική σου έμπνευση, τις δικές σου προσπάθειες και τη δική σου ζωή.

Αυτό εδώ είναι ένα βιβλίο γεμάτο τέτοιες ιστορίες. Πριν αρχίσεις να το διαβάζεις, όμως, θα ήθελα να σου πω δυο πράγματα για τη δική μου ζωή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Γιατί έγραψα αυτό
το βιβλίο (και γιατί
το έγραψα έτσι)

Βιβλία με ιστορίες σημαντικών, θαρραλέων, ξεχωριστών γυναικών υπάρχουν πολλές στα ράφια των βιβλιοπωλείων. Το σκέφτηκα πολλές φορές γράφοντας τις ιστορίες που θα διαβάσεις εδώ. Όμως κάθε φορά που έπινα στα χέρια μου κάποιο από αυτά, έμενα με την αίσθηση ότι, παρόλο που θα αγοράζοταν με ενθουσιασμό, θα έμενε αδιάβαστο. Γιατί οι ιστορίες του, ενώ ήταν αληθινές και σίγουρα σπουδαίες, ήταν πάντα μικρές και αγχωμένες να προλάβουν να τα πουν όλα, κι έτσι έμοιαζαν με κείμενα μιας καλογραμμένης εγκυκλοπαίδειας – και πόσοι από μας διαβάζουμε εγκυκλοπαίδειες στην παραλία, στη στάση του μετρό ή το βράδυ, για δέκα λεπτά έστω, πριν κοιμηθούμε; Οι εγκυκλοπαίδειες είναι ό,τι πρέπει για να μαθαίνεις πράγματα, όχι όμως για να νιώθεις δυνατά συναισθήματα – και να τα θυμάσαι.

Κι εγώ, που έχω κακή μνήμη και δε θυμάμαι ποτέ τι διάβασα στη Wikipedia πριν από 10 λεπτά, θυμάμαι πάντα το συναισθήμα που μου άφησε μια ιστορία. Θυμάμαι σαν να ήταν τώρα τον θαυμασμό και την αγωνία που ένιωθα διαβάζοντας, στο γυμνάσιο, τη βιογραφία της Μαρί Κιουρί, που ήταν στην πραγματικότητα η μόνη γυναίκα της οποίας τη ζωή γνώριζα καλά όταν άρχισα να γράφω αυτό εδώ το βιβλίο, ακριβώς επειδή είχα διαβάσει μια ιστορία γι' αυτή, κάθε βράδυ 10 (εντάξει, 40) λεπτά πριν κοιμηθώ, μια μεγάλη, χορταστική, ολόκληρη ιστορία, που με έκανε να χαρώ και να ξενυχτήσω, να ονειρευτώ και να κάνω σχέδια, να λυπηθώ και να ελπίσω – κάτι που οι εγκυκλοπαίδειες που έχω γνωρίσει δεν έχουν καταφέρει να κάνουν σ' εμένα ποτέ.

Γι' αυτό και θέλησα να γράψω ένα βιβλίο για σημαντικές γυναίκες, με ιστορίες που θα διηγούνται οι ίδιες για τον εαυτό τους, όπως τις φαντάστηκα, σε πρώτο πρόσωπο, και που ο καθένας θα διάβαζε με ενδιαφέρον, ανυπομονησία και χαρά, είτε τις έβρισκε εδώ είτε τις έβρισκε σε κάποιο άσχετο πλαίσιο, σε μια καρτοπετσέτα (ή σε τρεις), ας πούμε, σε κάποιο ξεχασμένο μπλογκ ή σε ένα βιβλίο με Αληθινές Ιστορίες Από Όλο Τον Κόσμο Που Δεν Έχουν Πάντα Χάπι Εντ.

Όχι ιστορίες που θα τις διάβαζε κανείς επειδή μιλάνε για σημαντικές γυναίκες και επειδή είναι σωστό και ωραίο να μιλάμε για σημαντικές γυναίκες, αφού αυτό δείχνει ότι νοιαζόμαστε για την ισότητα. Γιατί οι αγαπημένες μας ιστορίες δεν είναι ποτέ αυτές που διαβάζουμε επειδή πρέπει ή επειδή προσπαθούμε να δείξουμε ότι νοιαζόμαστε για κάτι που είναι ωραίο και σωστό. Κι εγώ ήθελα οι ιστορίες αυτές να γίνουν αγαπημένες.

Πώς διαλέγεις 30 από
όλες τις γυναίκες που
άλλαξαν τον κόσμο;

Καθόλου εύκολη υπόθεση. Σπουδαιες γυναίκες έχουν ζήσει πολλές – τουλάχιστον όσες και σπουδαίοι άντρες, θα σου έλεγα, όμως αυτό είναι δύσκολο να το αποδείξουμε, γιατί όσο σπουδαίος κι αν είναι κανείς, η «σπουδαιοσύνη» του είναι πολύ πιθανό να περάσει απαρατήρητη αν δεν του δοθεί η ευκαιρία να κάνει κάτι μ' αυτή. Και πολλές, πάρα πολλές γυναίκες δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία όχι μόνο να κάνουν κάτι με τη «σπουδαιοσύνη» τους, αλλά ούτε καν να κάνουν κάτι έξω από το σπίτι τους ή διαφορετικό από τα συνηθισμένα. Παρ' όλα αυτά, εξακολουθούσα να βρίσκω πολλές. Τόσες, που, αν έγραφα για την καθεμιά από μια γεμάτη, χορταστική, ενδιαφέρουσα ιστορία, θα έπρεπε να φέρεις φορτηγό για να σου κουβαλήσει τους τόμους αυτού του βιβλίου. Πράγμα που σήμαινε ότι έπρεπε κάπως να τις περιορίσω. Πώς όμως; Με ποια συγκεκριμένη λογική; Για ν' απαντήσω σ' αυτή την ερώτηση, χρειάστηκε να στύψω το μυαλό μου και να διαλέξω τα κριτήρια που ήταν σημαντικά για μένα και που θα καθόριζαν τελικά πώς θα ήταν αυτό το δικό μου βιβλίο: τι μυρωδιά θα είχε, τι αίσθηση θα σου άφηνε, πώς θα το περιέγραφες στους φίλους σου την επόμενη μέρα.

Για να καταλάβεις ποια ήταν τα κριτήρια αυτά, μπορείς να απαντήσεις στο παρακάτω κουίζ:

Ερώτηση: Πότε γεννήθηκε;

Γιατί σε ρωτάω: Δεν εννοώ ότι με απασχολεί η ηλικία σου – όπως θα δεις, η νεότερη ηρωίδα αυτού του βιβλίου, η Μαλάλα Γιουσαφζάι από το Πακιστάν, γεννήθηκε μόλις το 1997, όταν εγώ ήμουν ήδη 16 χρονών, φαντάσου. Και πολλές από τις γυναίκες που συμπεριέλαβα τελικά στο βιβλίο έκαναν πολύ σημαντικά πράγματα σε μεγάλη ηλικία – κατά τη γνώμη μου, ποτέ δεν είσαι πολύ μικρός ή πολύ μεγάλος για να αλλάξεις τον κόσμο.

Ωστόσο, ήταν πρακτικά αδύνατο να συμπεριλάβω στη λίστα μου γυναίκες της αρχαιότητας ή του Μεσαίωνα ή ακόμα και της Αναγέννησης ή του Διαφωτισμού – θα μεγάλωνε υπερβολικά πολύ. Κατέληξα λοιπόν σε γυναίκες που είχαν γεννηθεί από τον 19ο αιώνα και μετά. Γιατί; Όχι επειδή ήταν πιο σπουδαίες από τις άλλες, για δύο άλλους λόγους.

Ο ένας είναι ότι επειδή έζησαν ή ζουν πιο κοντά στη δική μας εποχή, είναι πιο χειροπιαστό και εύκολο να καταλάβουμε τι έκαναν και άλλαξαν τον δικό μας κόσμο. Οι πράξεις τους, τα επιτεύγματά τους, τα τολμηρά τους βήματα έχουν πολύ άμεσο αντίκτυπο στην πραγματικότητα που ζούμε τώρα εμείς: στα βιβλία που διαβάζουμε, στα φάρμακα που παίρνουμε όταν αρρωσταίνουμε, στους υπολογιστές που χρησιμοποιούμε. Όπως και τα δικά σου σημερινά ή αυριανά επιτεύγματα θα έχουν πολύ άμεσο αντίκτυπο στη ζωή των ανθρώπων του 22ου, ας πούμε, αιώνα, που θα γράφουν βιβλία (ή ό,τι θα γράφουν, τέλος πάντων) και θα προσπαθούν να καταλάβουν τι έκανε σπουδαίους τους ανθρώπους που έζησαν αμέσως πριν από εκείνους.

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι, επειδή η ζωή αυτών των γυναικών εξελίσσεται σε χρόνια αρκετά κοντινά στα δικά μας, ντύνονταν κι εκείνες πάνω κάτω με τα ίδια υφάσματα, έτρωγαν παρόμοια φαγητά, διάβαζαν βιβλία που είχαν περίπου ίδιο σχήμα με τα δικά μας – γενικά, ζούσαν σε συνθήκες τις οποίες μπορείς να φανταστείς και να αναπαραστήσεις με το μυαλό σου. Ίσως, αν η ζωή τους ήταν ολοκληρωτικά,

σαρωτικά διαφορετική από τη δική σου πραγματικότητα, επειδή είχαν ζήσει τόσο παλιά, να μην τολμούσες να φανταστείς στη θέση τους τον εαυτό σου. Και για μένα αυτό ήταν πάρα πολύ σημαντικό.

Τελικά θα έγραφα την ιστορία σου; Για να διαβάζεις αυτό το βιβλίο, μάλλον θα γεννήθηκες πριν από το 2010. Ακόμα κι αν είσαι υπεραιωνόβια, είσαι μέσα. Μήπως όμως έχεις κάνει κάποιο ταξίδι από το παρελθόν; Αν έχεις εφεύρει την πρώτη χρονομηχανή, θα ήθελα πολύ να σε συμπεριλάβω – θα πρέπει οπωσδήποτε να σε συμπεριλάβω, δηλαδή, γιατί σίγουρα έχεις αλλάξει τον κόσμο. Όμως, αν έχεις έρθει από πολύ παλιά, αν, ας πούμε, εφύρες τη χρονομηχανή επειδή ήσουν πολύ μικρή το 1798 και δε σε άφηναν να πάρεις μέρος στη Γαλλική Επανάσταση και βαριόσουν, θα πρέπει να το ξανασυζητήσουμε. Στείλε μου ταχυδρομικό περιστέρι.

Ερώτηση: Είσαι βασίλισσα ή πριγκίπισσα;

Γιατί σε ρωτάω: Δεν έχω τίποτα με την οικογένειά σου, όμως καταλαβαίνεις ότι ο χώρος μας εδώ είναι περιορισμένος. Μπορεί να είσαι μια βασίλισσα ή πριγκίπισσα που έκανε πραγματικά σημαντικά πράγματα με τη δύναμη που της εξασφάλιζε το αξίωμά της – υπάρχουν αρκετές τέτοιες και πολλές φορές σκέφτηκα μήπως έπρεπε τελικά να τις συμπεριλάβω.

Όμως το βιβλίο αυτό γράφτηκε για τον ίδιο λόγο που γίνεται και όλοη αυτή η συζήτηση για τις γυναίκες και την ισότητα τα τελευταία χρόνια: επειδή οι γυναίκες, ως γυναίκες, διαθέτουν πολύ συχνά λιγότερες ευκαιρίες από τους άντρες για να αναπτύξουν το δυναμικό τους και να βάλουν σε πράξεις τη σπουδαιότητά τους – και για ένα μέλος βασιλικής οικογένειας αυτό δεν ισχύει.

Για την ακρίβεια, τα μέλη των βασιλικών οικογενειών έχουν συνήθως πολύ περισσότερες ευκαιρίες από όλους τους υπόλοιπους ανθρώπους, ανεξάρτητα από το φύλο τους. Γι' αυτό και μου φάνηκε άδικο μία γυναίκα που βρέθηκε, χωρίς κανένα άλλο ποιοτικό χαρακτηριστικό, σε θέση να επηρεάζει αυταρχικά τις ζωές τόσων πολλών ανθρώπων επειδή είχε γονείς τους γονείς της να πάρει τη θέση κάποιας γυναίκας

που προσπάθησε πολύ για να κερδίσει την επιρροή ή τα μέσα που θα της έδιναν την ευκαιρία να αλλάξει –έστω και λίγο– τον κόσμο.

Θα μπορούσες τώρα να μου πεις ότι, με αυτή τη λογική, θα έπρεπε ίσως να αποκλείσω από τη λίστα μου και άλλες γυναίκες που πήραν κάποιο πολιτικό αξίωμα επειδή πριν από εκείνες το κατείχε ο πατέρας ή ο άντρας τους. Το σκέφτηκα κι αυτό.

Ωστόσο, τέτοια παραδείγματα παρουσιάζονται συνήθως σε χώρες όπου οι γυναίκες (λόγω παράδοσης ή θρησκείας) δεν είχαν μέχρι πρόσφατα σχεδόν καμία εκπροσώπηση στη δημόσια ζωή – πολλές από αυτές δεν είχαν και δεν έχουν ακόμα βασικά δικαιώματα που εμείς θεωρούμε αυτονόητα. Γι' αυτό και γυναίκες όπως η Ίντιρα Γκάντι, που απέκτησαν το αξίωμά τους λίγο πολύ μέσω κάποιου άντρα της οικογένειάς τους, έφεραν πραγματικά τεράστια διαφορά στις χώρες τους και στην ευρύτερη περιοχή τους: επειδή ήταν οι πρώτες γυναίκες που απέκτησαν τη δύναμη να επηρεάζουν την τύχη τόσων πολλών ανθρώπων, κι έτσι άνοιξαν τον δρόμο και σε άλλες γυναίκες να συμμετάσχουν πιο ενεργά στη δημόσια ζωή της κοινότητάς τους. Γι' αυτό και τις συμπεριέλαβα εδώ.

Τελικά θα έγραφα την ιστορία σου; Αν δεν κατέχεις κάποιο κληρονομικό αξίωμα πέρα από αυτά που σου αποδίδει κατά καιρούς στα αστεία ο μπαμπάς σου ή η μαμά σου («Σαν πολλά δε μας τα λέτε σήμερα, βαρόνη;» ή «Μα τι πριγκίπισσα έχω εγώ»), τότε δεν τίθεται θέμα αποκλεισμού σε αυτή την ερώτηση. Αν η τύχη τα έχει φέρει στη ζωή σου έτσι ώστε να είσαι στ' αλήθεια γαλαζοαίματη, τότε θα σου πρότεινα να σκεφτείς αυτό: υπάρχει πραγματικά λόγος να υπάρχουν βασιλιάδες και βασιλικές οικογένειες στην εποχή μας; Αν απαντήσεις ναι, υποθέτω ότι δύσκολα μπορείς, ακόμα κι εσύ, να φανταστείς τον εαυτό σου να αλλάζει πραγματικά τον κόσμο. Αν απαντήσεις όχι, κάνω την τρελή σκέψη πως ίσως αποφασίσεις να παραιτηθείς από το αξίωμά σου ή ακόμα και να κάνεις πρακτικά στοχευμένα βήματα για την κατάργηση της βασιλείας διεθνώς. Τότε, θα σε συμπεριλάβω στον επόμενο τόμο του βιβλίου, δεσμευόμενοι στην τιμή μου ως Βασίλισσας του Σκραμπλ.

Ερώτηση: Πού γεννήθηκαν και μεγάλωσες;

Γιατί σε ρωτάω: Όταν ήμουν 22 χρονών, διάβασα ένα καταπληκτικό βιβλίο του Έντουαρντ Σάιντ, που από την αρχή του κιόλας γράφει κάτι που δε μου είχε περάσει ποτέ ως τότε από το μυαλό: η Ιστορία που διαβάζουμε είναι σχεδόν όλη γραμμένη από λευκούς άντρες, κατοίκους του Δυτικού κόσμου. Τι να σημαίνει άραγε αυτό για τον τρόπο με τον οποίο φανταζόμαστε/καταλαβαίνουμε/κρίνουμε όλο τον υπόλοιπο κόσμο, που δεν έχει την ευκαιρία να γράψει και να πει μαζικά τη δική του Ιστορία;

Κάτι τέτοιο σκεφτόμουν όταν έγραφα τις ιστορίες αυτών εδώ των γυναικών. Από τη μία, ότι, αναπόφευκτα, τις γράφω ως μία λευκή κάτοικος του Δυτικού κόσμου. Από την άλλη, ότι, ευτυχώς, τις γράφω ως γυναίκα. Και ως κάτοικος μίας χώρας που, στη σύγχρονη εποχή, έχει πολύ λιγότερες ευκαιρίες από άλλες χώρες να αλλάξει τον κόσμο.

Και θεώρησα υποχρέωσή μου να βάλω στο βιβλίο αυτό ιστορίες γυναικών που γεννήθηκαν και μεγάλωσαν σε όσο το δυνατόν περισσότερα διαφορετικά μέρη της Γης. Μικρά και μεγάλα, ανεπτυγμένα ή όχι, πλούσια και φτωχά, γνωστά και άγνωστα, κεντρικά ή απομονωμένα. Να γράψω ιστορίες γυναικών με διαφορετικά χρώματα δέρματος, διαφορετικές κουλτούρες, διαφορετικές θρησκείες, διαφορετικές εθνικές ιστορίες, ευκολίες και δυσκολίες.

Δεν ήταν εύκολο, όπως καταλαβαίνεις. Όχι μόνο επειδή χρειάζεται κανείς πολλαπλάσιο χρόνο και ενέργεια για να βρει στοιχεία για τη ζωή μιας γυναίκας που γεννήθηκε και μεγάλωσε, για παράδειγμα, στη Ρωσία, σε μια γλώσσα που να την καταλαβαίνει και με αρκετή λεπτομέρεια ώστε να μπορεί να γράψει μια ιστορία γι' αυτή (Ξέρεις, το ίντερνετ και γενικά η καταγεγραμμένη γνώση, όσο ακανόνιστη κι αν σου φαίνεται, αποτελείται στην πραγματικότητα από πολλά ξεχωριστά μεταξύ τους δωμάτια, κι εμείς, τον περισσότερο καιρό, κινούμαστε μόνο σε ένα από αυτά, χωρίς καν να σκεφτόμαστε ότι υπάρχουν κι άλλα, πιο μικρά ή πιο μεγάλα και πιο δύσκολα προσβάσιμα, για μας, από το δικό μας). Αλλά, κυρίως, επειδή μια γυναίκα που γεννήθηκε και μεγάλωσε σε μια μικρή,

φτωχή, απομονωμένη περιοχή του πλανήτη έχει και μικρότερες πιθανότητες να βρει τα μέσα για να μεγαλουργήσει και μικρότερες πιθανότητες να δει τα επιτεύγματά της να επηρεάζουν ουσιαστικά τη ζωή άλλων ανθρώπων, σε άλλες χώρες της Γης, που μπορεί να μη γνωρίζουν καν την ύπαρξη της δικής της.

Για να σου το περιγράψω αλλιώς: οι μεγάλες καλλιτέχνιδες ή οι γυναίκες πολιτικοί από την Ελλάδα, πρώτον, είναι πολύ λιγότερες από τις μεγάλες Αμερικανίδες, για παράδειγμα, καλλιτέχνιδες και πολιτικούς και, δεύτερον, λόγω γλώσσας και διεθνούς επιρροής της χώρας τους είναι πολύ δύσκολο να επηρεάσουν με το έργο τους αυτά που συμβαίνουν στην υπόλοιπη Ευρώπη, στις ΗΠΑ, την Ασία, την Αυστραλία ή την Αφρική.

Από την άλλη, οι γυναίκες που έχουν κάνει κάτι πολύ σημαντικό παρότι προέρχονται από μικρά και άγνωστα μέρη του κόσμου έχουν σίγουρα καταβάλει μεγαλύτερη προσπάθεια για να το πετύχουν. Κι αυτός είναι ένας μόνο από τους λόγους για τους οποίους τους άξιζε μια θέση σ' αυτό το βιβλίο. Ο άλλος είναι ότι, αν συνεχίσουμε να διαβάζουμε μόνο ιστορίες λευκών, Αυτικών γυναικών, θα συνεχίσουμε, έστω και χωρίς να το καταλαβαίνουμε, να πιστεύουμε ότι μόνο η δική μας πραγματικότητα είναι αυτή που ισχύει και ότι ο κόσμος πρέπει να αλλάζει πάντα με βάση τα δικά μας μέτρα και σταθμά.

Τελικά θα έγραφα την ιστορία σου; Φυσικά. Απ' όπου κι αν είσαι. Ότι γλώσσα κι αν μιλάς. Και θα προσπαθούσα να τη διαβάσουν γυναίκες που μπορεί να μην ξέρουν καν πώς προφέρεται το όνομά σου.

Ερώτηση: Πώς έχεις βοηθήσει ή θα ήθελες να βοηθήσεις να αλλάξει ο κόσμος;

Γιατί σε ρωτάω: Γιατί αυτό ήταν το πιο δύσκολο ερώτημα για μένα. Τι σημαίνει αλλάζω τον κόσμο; Όλοι αλλάζουμε τον κόσμο καθημερινά. Το λουλούδι που έκοψα, το ποστ που ανέβασα, η ζωγραφιά που έφτιαξες, το μυστικό που μοιράστηκες κάνουν τον κόσμο σήμερα να μην είναι ίδιος με χθες. Είναι όμως αυτό αρκετό; Για τη ζωή μας, τη δική σου και τη δική μου, μπορεί. Για τη ζωή όλων

μας —ή τουλάχιστον πολλών από εμάς— μπορεί και όχι.

Καταρχάς αλλάζω τον κόσμο, για τις ανάγκες της συζήτησής μας εδώ, σημαίνει αλλάζω τον κόσμο προς το καλύτερο. (Δεν το γράφω παντού, γιατί θα βαρεθείς. Και γιατί σε πολλά σημεία δε θα χωράει.) Αλλάζω τον κόσμο σημαίνει βελτιώνω τις ζωές αρκετών ανθρώπων, που δε θα είχαν, διαφορετικά, τον τρόπο να το κάνουν. Σημαίνει δίνω έμπνευση σε άλλους για να κάνουν το καλύτερο που μπορούν. Σημαίνει λύνω ένα μεγάλο πρόβλημα που μέχρι τότε κανείς δεν είχε καταφέρει να λύσει. Σημαίνει καταφέρνω να κάνω πολλούς ανθρώπους να σκέφτονται διαφορετικά, με μεγαλύτερη κατανόηση, με περισσότερες προοπτικές, με πιο δίκαιο τρόπο, με πιο σωστές πληροφορίες. Σημαίνει ανοίγω τον δρόμο για άλλες γυναίκες ή για άλλους ανθρώπους με περιορισμένες ευκαιρίες να κάνουν αυτό που μπορούν κι αυτό που ονειρεύονται, χωρίς προκαταλήψεις. Σημαίνει διάφορα πράγματα, ανάλογα με την εποχή, ανάλογα με τους ανθρώπους, ανάλογα με τις ανάγκες τους. Και δε σημαίνει πάντα το ίδιο.

Μπορεί, δηλαδή, να πιστεύεις ότι για να αλλάξεις τον κόσμο θα πρέπει να κάνεις κάτι που οι υπόλοιποι σου λένε συνέχεια ότι είναι σωστό ή σημαντικό. Όμως το ότι είναι σωστό ή σημαντικό δε σημαίνει απαραίτητα ότι πρέπει να ασχολούμαστε όλοι με αυτό. Αν ασχολούμαστε όλοι με αυτό, θα μείνουν άλυτα πολλά άλλα σωστά και σημαντικά πράγματα που μπορεί απλώς να μην ενδιέφεραν τόσο αυτούς που σου έδιναν τότε συμβουλές.

Όταν πήγαινα σχολείο, για παράδειγμα, οι περισσότεροι μεγάλοι γύρω μας μιλούσαν για την οικολογία και την καταστροφή του περιβάλλοντος. Πολύ σημαντικό ζήτημα. Εξαιρετικά σημαντικό. Που όμως δε με κρατούσε ξύπνια τα βράδια. Δε με προκαλούσε να σκεφτώ. Δε με έκαιγε, πώς το λένε. Έκανα ανακύκλωση, φυσικά, και έσβηνα τα φώτα όταν έβγαινα από το σαλόνι και μάζευα τα σκουπίδια μου από την παραλία ανελλιπώς, αλλά ήξερα ότι ήταν μάλλον απίθανο να αφιερώσω ένα κομμάτι της ζωής μου για να διορθώσω το πρόβλημα. Για να αλλάξω τον κόσμο σ' αυτό το συγκεκριμένο κομμάτι του. Και ένιωθα άσχημα γι' αυτό. Ένιωθα

κάπως αναίσθητη, κάπως γαϊδούρα, όχι πολύ καλός άνθρωπος γενικά. Και μου πήρε χρόνια να καταλάβω πως, αν όλοι καιγόμασταν (πραγματικά καιγόμασταν όμως) για το περιβάλλον, δε θα υπήρχε κανείς να ασχοληθεί με την ανισότητα, με την παγκόσμια φτώχεια, με τη λογοτεχνία, με την πρόοδο της τεχνολογίας, με την τέχνη, με τον αθλητισμό, με την παγκόσμια ειρήνη, με το ενεργειακό πρόβλημα, με την εξερεύνηση του διαστήματος, με την εγκληματικότητα, με το προσφυγικό, με την ιατρική και με όσα άλλα θέματα βασανίζουν ή ομορφαίνουν τον κόσμο – πολλά, μάλιστα, από τα οποία μου φαίνονται συγκλονιστικά και με κάνουν να μένω ξύπνια αρκετά βράδια προσπαθώντας να τα καταλάβω. Ή να σκεφτώ πώς μπορώ να συμβάλω για να πάνε ένα βήμα ακόμη μπροστά.

Τελικά θα έγραφα την ιστορία σου; Αν προσπαθούσες να αλλάξεις τον κόσμο με τον ίδιο τρόπο που το έκαναν και όλοι οι άλλοι, μάλλον όχι. Μάλλον δε θα υπήρχε για πολύ ακόμα ο κόσμος σ' αυτή την περίπτωση, ούτως ή άλλως. Αν έβρισκες το δικό σου μικρό κομμάτι, αυτό που σε κάνει να θέλεις να σηκώνεσαι από το κρεβάτι το πρωί και να στύβεις το μυαλό σου ακόμα κι όταν κολυμπάς στη θάλασσα Αύγουστο μήνα, τότε ναι, πιθανότατα ναι.

Ερώτηση: Τι είναι αυτό για το οποίο δεν είσαι περήφανη ή για το οποίο έχεις δεχτεί την πιο έντονη κριτική (ακόμα κι αν εσύ δεν καταλαβαίνεις γιατί ήταν τόσο κακό που το έκανες);

Γιατί σε ρωτάω: Το ότι οι ζωές όλων μας, γυναικών και αντρών, περιλαμβάνουν υπέροχα και απαίσια πράγματα (πράξεις, σκέψεις, συμπεριφορές) το έχεις μάλλον καταλάβει ήδη. Κανείς μας δεν είναι μόνο καλός ή μόνο κακός και εγώ θα είμαι η τελευταία στη Γη που θα υποστηρίξει ότι οι σπουδαίοι άνθρωποι είναι μόνο σπουδαίοι και δεν κάνουν πολλές φορές φρικτά και ακατανόητα πράγματα. Κάνουν. (Όπως και οι φρικτοί και ακατανόητοι άνθρωποι κάνουν πολλές φορές σπουδαία πράγματα.)

Οι περισσότερες από τις γυναίκες που θα γνωρίσεις σ' αυτό το βιβλίο έχουν κάνει και πράγματα που κάποτε θεωρήθηκαν ή μπορεί και τώρα να

θεωρηθούν από κάποιους φρικτά. Αν το κριτήριό μου ήταν να γράψω μόνο για γυναίκες αγίες ή μόνο για γυναίκες με των οποίων τις επιλογές συμφωνώ ανεξαιρέτως, τότε αυτό το βιβλίο δε θα είχε φτιαχτεί ποτέ (παρεμπιπτόντως, δεν έχω γράψει ούτε για μία «αγία», πρώτον, επειδή θεωρώ τον χαρακτηρισμό εντελώς παραπλανητικό και, δεύτερον, γιατί φοβάμαι πως οι άνθρωποι που είναι τόσο φανατικά προσκολλημένοι σε κάποια θρησκεία ώστε οι ηγέτες της θρησκείας αυτής να τους ονομάσουν αγίους είναι πολύ πιθανό, στο όνομα του πιστεύω τους, να έχουν κάνει πολύ περισσότερα φρικτά πράγματα από αυτά που κάνει ο μέσος μη άγιος άνθρωπος). Αυτό όμως δε σημαίνει ότι δεν τράβηξα κάπου τη δική μου γραμμή.

Δεν μπόρεσα/θέλησα/πήγε το κέρι μου να γράψω:

- A. για γυναίκες που έχουν ασκήσει βία χωρίς κάποιον σοβαρό λόγο που να με βοηθάει να καταλάβω γιατί πήραν αυτή την απόφαση (έστω κι αν δε συμφωνώ με αυτή) ή χωρίς μια μεταμέλεια ή απολογία από την πλευρά τους.
- B. για γυναίκες που εξέφραζαν, για μεγάλο χρονικό διάστημα, ρατσιστικές απόψεις (ή εκδηλώναν ρατσιστικές συμπεριφορές) εναντίον συγκεκριμένων ομάδων, όπως οι μαύροι, οι Εβραίοι, οι ομοφυλόφιλοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και πάει λέγοντας.
- Γ. για γυναίκες που ήθελαν μόνο να πλουτίσουν ή να αποκτήσουν εξουσία, χωρίς καθόλου να νοιάζονται για το αν τα όσα έκαναν θα λειτουργούσαν θετικά ή αρνητικά για τους υπόλοιπους ανθρώπους γύρω τους.

Τελικά θα έγραφα την ιστορία σου; Εσύ θα μου πεις. Αν κάνεις σημαντικά πράγματα, ενώ σέβεσαι ταυτόχρονα τους ανθρώπους γύρω σου, ακόμη κι αν δεν είσαι πάντα σίγουρη ότι οι αποφάσεις σου κάνουν σε όλους καλό (αυτό, έτσι κι αλλιώς, είναι σκέπη ουτοπία), τότε μάλλον θα την έγραφα.

[Είσαι σίγουρος/η ότι κάνω τεράστιο λάθος σε κάτι από τα παραπάνω; Γράψε μου!]

Πώς να διαβάσεις αυτό το βιβλίο

Όχι πάντως ως βιογραφία. Ή ως βιβλίο ιστορίας. Ναι, χρησιμοποίησα ένα σωρό πηγές για να συγκεντρώσω όσα στοιχεία χρειάζονται για τις ζωές αυτών των γυναικών (βιβλία, ταινίες, συνεντεύξεις, άρθρα, εκθέσεις, το έργο τους) και προσπάθησα να τις φανταστώ. Να φανταστώ τα συναισθήματά τους και πώς αυτά δένουν μεταξύ τους τα γεγονότα της βιογραφίας τους όπως περιγράφονται από τους ειδικούς.

Όμως δεν είμαι ιστορικός. Ο στόχος μου δεν ήταν να είμαι 100% πιστή και ακριβής σε αυτά που συνέβησαν (δε θα μπορούσα εξάλλου να ξέρω με κάθε λεπτομέρεια τι επιβλήθηκε σε κάποιον διάλογο ή τι περνούσε από το μυαλό μιας μεγάλης τραγουδίστριας την ώρα που τραγουδούσε), αλλά να πλησιάσω αυτό που πιστεύω ότι ήταν καθεμιά από τις γυναίκες αυτές, χωρίς να παραποιήσω την ουσία αυτού που υπάρχει ήδη καταγεγραμμένο. Μπορεί κάποιες φορές να στρογγύλεψα μερικές γωνίες τους ή να ερμηνεύσα τα όσα μάθαινα γι' αυτές με βάση μερικές δικές μου αξίες ή με βάση τα πράγματα που, ως Στέλλα, πιστεύω ότι τις έκαναν τόσο σπουδαίες. Όμως έβαλα τα δυνατά μου να πω την ιστορία τους με τρόπο που θα μπορούσαν να την πουν και οι ίδιες.

Κυρίως, μην διαβάσεις αυτό το βιβλίο ως εγκυκλοπαίδεια. Στο κάτω κάτω, μου λείπουν πολλές, πάρα πολλές γυναίκες που άλλαξαν με τον τρόπο τους τον κόσμο, αλλά δε χώρεσαν στις σελίδες μου ή δεν έτυχε να τις εντοπίσω εγώ. Ξέρεις κάποια από αυτές; Κάποια γυναίκα που θαυμάζεις, που έκανε κάτι ξεχωριστό το οποίο επηρεάζει ακόμα τον τρόπο που ζεις εσύ, εγώ, όλοι μας; Γράψε μου γι' αυτή. Ψάξε βρες κι άλλες. Μπορούμε να φτιάξουμε την ιστορία τους μαζί. Και, κυρίως, χρησιμοποίησέ τις ως έμπνευση για να αλλάξεις κι εσύ λίγο τον κόσμο. (Πώς; Διάβασε τις τελευταίες σελίδες αυτού του βιβλίου. Ή απλώς εμπνεύσου από τις ιστορίες τους.)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μαλάλα Γιουσαφζάι	18
Ίντιρα Γκάντι	25
Αλίσ Γκάι	32
Τζέιν Γκούντολ	40
Βιρτζίνια Γουλφ	50
Αμέλια Έρχαρτ	61
Μαρία Κάλλας	68
Φρίντα Κάλο	79
Έλεν Κέλλερ	88
Μαίρον-Κλαίρ Κινγκ	97
Μαρί Κιουρί	102
Αντα Λαβλέις	109
Ενριέττα Σουάν Λίβιτ	115
Αλίσ Μαριμπλ	122
Μπάριμπαρα Μπόπτρικ	127
Σιμόν ντε Μποβουάρ	133
Φλόρενς Νοϊτινγκέιλ	140
Ισιδώρα Ντόνκαν	150
Έμιελιν Πάγκχερστ	157
Ρόζα Παρκς	164
Τζούντιτ Πόλγκαρ	173
Μάργκαρετ Σάινγκερ	181
Τζούνκο Ταμπέι	189
Βαλεντίνα Τερεσκόβα	196
Ρόζαλιντ Φράνκλιν	202
Αννα Φρόουντ	210
Ανίτα Χιλ	217
Μπίλλι Χολιντέι	226
Κλερ Χόλλινγκγουορθ	233
Γκρέις Χόππερ	240

Μαλάλα Γιουσαφζάι

**Το κορίτσι που παραλίγο να δολοφονηθεί
επειδή πήγαινε σχολείο**

Εκείνο το απόγευμα της 9ης Οκτωβρίου 2012, ενώ τραγουδούσαμε με τις συμμαθήτριάς μου ένα παραδοσιακό τραγούδι για τις ομορφιές του τόπου μας, μία ομάδα Ταλιμπάν σταμάτησε το πουλιμανάκι που χρησιμοποιούσαμε ως κρυφό σχολικό και μπήκε μέσα, με καλυμμένα πρόσωπα και όπλα προτεταμένα.

Ακτιβίστρια, που αγωνίζεται για την ισότιμη εκπαίδευση των κοριτσιών σε όλο τον κόσμο και η νεότερη διαχρονικά αποδέκτρια του βραβείου Νόμπελ Ειρήνης. Στα 15 της πυροβολήθηκε από τους Ταλιμπάν του Πακισταν για τη δράση της υπέρ των ανθρώπινων δικαιωμάτων – και παρά τρία επιβίωσε.

- 1997** Γεννιέται στη Μινγκόρα του Πακιστάν.
Αρχίζει να γράφει για την κατάσταση
στο Πακιστάν στο μπλογκ του BBC Urdu.
- 2012** Πέφτει θύμα επίθεσης από τους Ταλιμπάν
ενώ επιστρέφει από το σχολείο.
- 2014** Γίνεται η νεαρότερη κάτοχος Νόμπελ
Ειρήνης στην ιστορία του θεσμού.

Όλα αυτά μου τα διηγήθηκαν αργότερα. Με κάποιον τρόπο, όμως, το σώμα μου τα θυμάται ακόμα.

Είχα μεταφερθεί με ελικόπτερο στο στρατιωτικό νοσοκομείο του Πεσαβάρ στο Πακιστάν κι εκεί ο συνταγματάρχης Τζουννέντ Χαν, στρατιωτικός νευροχειρουργός, με παρακολουθούσε ανήσυχος, παρότι η κατάστασή μου φαινόταν σταθερή. Τέσσερις ώρες αργότερα επαληθεύτηκε ο χειρότερος φόβος του: ο εγκέφαλός μου άρχισε να πρήζεται εξαιτίας της σφαίρας που μου είχαν ρίξει την προηγούμενη μέρα οι τζιχαντιστές Ταλιμπάν και η οποία είχε διαπεράσει το κρανίο και τον αυχένα μου και είχε καταλήξει στον δεξιό μου ώμο.

Ο Χαν ήξερε τι έπρεπε να κάνει: να αφαιρέσει ένα κομμάτι από το κρανίο μου, έτσι ώστε ο εγκέφαλος να έχει περισσότερο χώρο για να απλωθεί και να σταματήσει να πνέζεται. Όμως, για να το κάνει αυτό, έπρεπε να εξασφαλίσει την άδεια του πατέρα μου.

«Αποκλείεται» απάντησε εκείνος όταν άκουσε την πρόταση του γιατρού. «Είσαι πολύ νέος και άπειρος για μια τόσο επικίνδυνη επέμβαση».

Θα μπορούσα να είχα πεθάνει

εκείνη τη νύχτα. Χρειάστηκε η κατάστασή μου να χειροτερέψει τόσο, που ο κίνδυνος από την επέμβαση να είναι μικρότερος από εκείνον που θα αντιμετώπιζα αν δε μου την έκαναν επιτόπου, και μόνο τότε δέχτηκε ο πατέρας μου να με εγχειρίσει, λίγο μετά τα μεσάνυχτα, ο Χαν.

Όταν, πολύ αργότερα, μου διηγήθηκε αυτή την ιστορία, τον κοιτάξα σαν να μην πίστευα αυτά που άκουγα. «Εσύ δε μου έλεγες πάντοτε πως, όσο μικρός, όσο νέος κι αν είναι κανείς, μπορεί να αλλάξει τον κόσμο;» τον ρώτησα. Μου χαμογέλασε και κούνησε το κεφάλι μετανιωμένος.

Εξαιτίας αυτής της πίστης του είχα κινδυνέψει να χάσω τη ζωή μου. Χάρη σ' αυτή την πίστη του μπορώ σήμερα να αλλάξω, έστω και λίγο, τον κόσμο.

* * *

Εκείνο το απόγευμα της 9ης Οκτωβρίου 2012, ενώ τραγουδούσαμε με τις συμμαθήτριάς μου ένα παραδοσιακό τραγούδι για τις ομορφιές του τόπου μας, μία ομάδα Ταλιμπάν σταμάτησε το πουλμανάκι που χρησιμοποιούσαμε

ως κρυφό σχολικό και μπήκε μέσα, με καλυμμένα πρόσωπα και όπλα προτεταμένα. «Ποια είναι η Μαλάλα;» ρώτησε ο ένας από αυτούς; «Μιλήστε, αλλιώς θα σας πυροβολήσω όλες. Κάνει προπαγάνδα ενάντια στους πολεμιστές του Αλλάχ, τους Ταλιμπάν, και πρέπει να τιμωρηθεί» φώναξε. Όταν μία από τις φίλες μου έδειξε προς το μέρος μου, ο μασκοφόρος με πυροβόλησε και τραυμάτισε μαζί μ' εμένα κι άλλα δύο κορίτσια.

Το έγκλημά μου; Μα ότι εξακολουθούσα να πηγαίνω στο σχολείο, κάτι που οι Ταλιμπάν είχαν προσπαθήσει πολλές φορές να απαγορεύσουν σε όλα τα κορίτσια της κοιλάδας του Σουάτ, στο Πακιστάν, όπου μεγάλωσα με τη μητέρα, τον πατέρα, τα δύο μικρότερα αδέρφια μου – και με τα κοτόπουλά μας. Και, φυσικά, το ότι, όποτε έβρισκα ευκαιρία, μιλούσα για το δικαίωμα των κοριτσιών στην εκπαίδευση και για τις διακρίσεις που έκαναν οι Ταλιμπάν εναντίον των γυναικών, τις βιαιοπραγίες και τον παραλογισμό τους.

Οι Ταλιμπάν, αντί για όπλα, είχαν ξεκινήσει το κύρηγμά τους μέσα από ραδιοφωνικές εκπομπές, στις οποίες συζητούσαν τις βασικές αρχές του Ισλάμ, κερδίζοντας έτσι την υποστήριξη πολλών ευσεβών Πακιστανών.

Όσο αυξανόταν, όμως, η επιρροή τους, γίνονταν όλο και πιο σκληροί. Απαγόρευαν στις γυναίκες να δουλεύουν και να πηγαίνουν στο σχολείο, ακόμα και να κυκλοφορούν μόνες τους έξω. Χτυπούσαν όσες δεν ήταν ντυμένες «σωστά» ή τύχαινε να γελάσουν δυνατά έξω στον δρόμο. Μπορεί ακόμα και να τους ξερίζωναν τα νύχια έτσι και τολμούσαν να τα βάψουν με βερνίκι. Όσους διαφωνούσαν μαζί τους τους

αποκεφάλιζαν και τους κρεμούσαν σε κεντρικές πλατείες της πόλης.

Μέσα στο 2008 κατέστρεψαν πάνω από 150 σχολεία – στη χώρα μας, που έτσι κι αλλιώς ένα στα τρία παιδιά δεν πηγαίνει σχολείο. Με τις φίλες μου κρύβαμε τα βιβλία κάτω από τα ρούχα μας για να μη μας πάρει χαμπάρι κανείς όταν πηγαίναμε για μάθημα. Ακόμα κι όταν μας επέτρεψαν ξανά να γυρίσουμε στις τάξεις μας, οι περισσότερες φοβόμασταν για τη ζωή μας. Από τα 700 κορίτσια που ήταν γραμμένα στο σχολείο μας, έφτασαν να έρχονται μόνο τα 70.

Τότε ο Αμπντούλ Χάι Κακάρ, δημοσιογράφος της πακιστανικής υπηρεσίας του BBC, άρχισε να ψάχνει ένα κορίτσι του Σουάτ που θα περιέγραφε –ανώνυμα, φυσικά– σε ένα μπλογκ τη φρικτή αυτή περίοδο και θα γινόταν έτσι η φωνή όλων μας. Ο πατέρας μου προσφέρθηκε να τον βοηθήσει να βρει την κατάλληλη, όμως από τις μαθήτρες του σχολείου του καμία δε δεχόταν – οι οικογένειές τους το θεωρούσαν υπερβολικά επικίνδυνο. Τότε κι εκείνος πρότεινε εμένα.

Το πρώτο μου ποστ ανέβηκε στο σάιτ του BBC Urdu στις 3 Ιανουαρίου 2009. Υπαγόρευα τις σκέψεις μου τηλεφωνικά σε έναν δημοσιογράφο ή τις σημειώνα σε καρτάκια που έφτευγαν σκαναρισμένα για τα κεντρικά. Έγραφα για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις τον καιρό της Πρώτης Μάχης του Σουάτ, για τα κορίτσια που όλο και λιγόστευαν στην τάξη μου, για τη λύπη μου όταν το σχολείο έκλεισε τελικά, για τον φόβο μου, για τα άγρυπνα βράδια μας, για τις παραδόσεις που πίστευα πως έπρεπε να αλλάξουν, για τον θυμό μου, για τα χρωματιστά ρούχα που δε μας επέτρεπαν να φοράμε και τα πικνίκ που μας

Όταν γεννήθηκα, ο πατέρας μου με ονόμασε Μαλαλάι, σαν την ποιήτρια και πολεμίστρια των Παστούν του Αφγανιστάν, κι ευχήθηκε να έχω τολμηρή φωνή όπως κι εκείνη.

απαγόρευαν να κάνουμε, για τις επιθέσεις αυτοκτονίας, για τα λάθη που πιστεύω πως έκανε ο στρατός προσπαθώντας να αντιμετωπίσει τους Ταλιμπάν, για τα δικαιώματα που μας έκλεβαν κάθε μέρα που περνούσε.

Ήξερα ότι κινδύνευα από την αγανάκτησή τους. Έρχιαν από τη χαρμάδα της εξώπορτας καρτάκια με απειλές για τη ζωή μου – μερικές φορές τις δημοσίευαν και στις εφημερίδες τους ή μου τις έστελναν στο Facebook. Η μαμά μου είχε στερεώσει στο παράθυρό μας μια σκάλα, ώστε να μπορέσουμε να το σκάσουμε ακόμα και μέσα στη νύχτα αν χρειάζοταν. Μόνο που την ξέχασε εκεί και μια μέρα που λείψαμε από το σπίτι κάποιος τη χρησιμοποίησε για να μπει μέσα και να μας κλέψει την τηλεόραση.

Φοβόμουν, φυσικά και φοβόμουν. Δεν μπορούσα, όμως, να σταματήσω να κάνω αυτό που θεωρούσα σωστό – αν σταματούσα, δε θα προστάτευα τον εαυτό μου, θα τον πρόδιδα. Θα μπορούσε τότε να με πατήσει κάποιο αυτοκίνητο στον δρόμο και να πεθάνω έτσι κι αλλιώς, χωρίς να έχω κάνει τίποτα για τη φοβερή αδικία που έβλεπα να εξαπλώνεται παντού γύρω μου. Κι αυτό ο πατέρας μου μου είχε μάθει να το θεωρώ τη μεγαλύτερη σπατάλη ζωής.

Όταν γεννήθηκα, ο πατέρας μου με ονόμασε Μαλαλάι, σαν την ποιήτρια και πολεμίστρια

των Παστούν του Αφγανιστάν, κι ευχήθηκε να έχω τολμηρή φωνή όπως κι εκείνη. Όταν μεγάλωσα αρκετά ώστε να καταλαβαίνω, με άφηνε να μένω ξύπνια τα βράδια ως αργά και να συζητώ για πολιτικά με τους μεγάλους, ενώ τα δύο αδέρφια μου πήγαιναν για ύπνο από νωρίς.

Όχι πως ήταν σε όλα του μοντέρνος και προοδευτικός. Όσο κι αν έσπρωχνε εμένα μπροστά και μου έδινε την ευκαιρία να μιλάω για όσα πίστευα σε ξένους πολιτικούς και δημοσιογράφους, άλλο τόσο κρατούσε τη μητέρα μου ένα βήμα πιο πίσω και δεν την άφηνε να βγαίνει πιο έξω από τα όρια που έβαζε στις γυναίκες η παράδοση του Ισλάμ. Κι ως ήταν στην πραγματικότητα εκείνη ο αρχηγός της οικογένειας, κι ως έπεφταν πάνω της όλα τα μάτια κάθε φορά που έπρεπε να παρθεί κάποια απόφαση πραγματικά σημαντική. Τον πείραζα πάντα γι' αυτό, φαίνεται όμως πως κάθε γενιά πρέπει να κάνει τα δικά της βήματα και πως οι αλλαγές χρειάζονται πολλά παιδιά που θα τολμήσουν να κάνουν αυτά που δεν περίμεναν ποτέ ότι θα καταφέρουν οι μεγάλοι.

Ο ίδιος δεν είχε αφήσει ποτέ το μικροσκοπικό παρουσιαστικό και το τραύλισμά του να τον εμποδίσουν να γίνει δάσκαλος, να φτιάξει το δικό του σχολείο, να γίνει ακτιβιστής. Ήταν πάντα έτοιμος να θυσιάσει τη ζωή του γι' αυτά που πίστευε:

για την ελευθερία, τη δικαιοσύνη, τη γνώση. Πολλές φορές, μέσα στις ατελείωτες μέρες που πέρασα ξαπλωμένη σε κρεβάτια νοσοκομείων, χωρίς να ξέρω ακόμα στα σίγουρα αν θα καταφέρω να ζήσω, αναρωτήθηκα αν ήταν το ίδιο έτοιμος να θυσιάσει και τη δική μου ζωή. Αν είχε μετανιώσει που με έμαθε να μάχομαι για τα πράγματα που θεωρούσα σημαντικά – μέχρι θανάτου. Όμως ο πατέρας μου με ονόμασε απλώς Μαλαλάι, δε με έκανε σαν εκείνη. Μόνη μου διάλεξα αυτή τη ζωή.

* * *

Ο μπαμπάς μου βρέθηκε πρώτος κοντά μου όταν με μετέφεραν στο νοσοκομείο. Τη μαμά μου δεν είχαν καταφέρει να την ειδοποιήσουν ακόμα, γιατί βρισκόταν στο μάθημα γραφής και ανάγνωσης, όπου πήγαινε κάθε εβδομάδα. Θυμάμαι τον πατέρα μου να μου κρατάει το χέρι κι εγώ να του λέω «Μην ανησυχείς, μπαμπά, θα γίνω καλά και θα νικήσουμε». Αμέσως μετά όλα σκοτεινίασαν γύρω μου.

Πέρασε καιρός μέχρι να νιώσω ξανά φυσιολογική, να αρχίσω να φαίνομαι ξανά φυσιολογική και να σταματήσω να μπαίνω και να βγαίνω στο νοσοκομείο. Πέρασε καιρός για να ξαναρχίσω να επικοινωνώ

μιλώντας και όχι γράφοντας, να μην εξαντλούμαι με την παραμικρή προσπάθεια, να αποκατασταθεί η ακοή μου με ειδικό εμφύτευμα, να γίνει με πλαστική η αποκατάσταση του κρανίου μου, να προχωρήσω με τη θεραπεία για την ελαφριά παράλυση στο αριστερό μέρος του προσώπου μου.

Από το δωμάτιο του νοσοκομείου ζήτησα να μου φέρουν τα βιβλία μου, για να διαβάσω και να είμαι έτοιμη για τις εξετάσεις μου όταν θα γύριζα στο Πακιστάν. Δε γύρισα ακόμα και δεν ξέρω αν θα καταφέρω ποτέ να γυρίσω.

Είναι συγκινητικό το πόσες διαμαρτυρίες οργανώθηκαν σε όλη τη χώρα εξαιτίας της επίθεσης εναντίον μου. Μακάρι να ήταν πάντοτε τόσο δυναμικοί οι συμπατριώτες μου στην αντίστασή τους ενάντια στους Ταλιμπάν. Ίσως έτσι να τους είχαμε ξεφορτωθεί από καιρό.

Οι Αρχές του Πακιστάν ανακοίνωσαν πως θα έδιναν το όνομά μου στο σχολείο της γειτονιάς μας. Ανατρίχιασα μόλις το άκουσα και ζήτησα να πάρουν πίσω την απόφασή τους – ήμουν σίγουρη πως έτσι θα γινόταν στόχος για τους Ταλιμπάν, και η σκέψη αυτή μου έφερνε ναυτία.

Η πρώτη μου μέρα στο γυμνάσιο του Μπέρμιγχαμ, όπου ζούμε με

**Από το δωμάτιο του νοσοκομείου
ζήτησα να μου φέρουν τα βιβλία μου,
για να διαβάσω και να είμαι έτοιμη για
τις εξετάσεις μου όταν θα γύριζα στο
Πακιστάν. Δε γύρισα ακόμα και δεν
ξέρω αν θα καταφέρω ποτέ να γυρίσω.**

την οικογένειά μου από τότε που βγήκα από το νοσοκομείο, ήταν μία από τις σημαντικότερες της ζωής μου. Ξαναβρήκα το όνειρό μου και τον λόγο για τον οποίο αγωνίζομαι, Ξαναγύρισα στο σχολείο. Εδώ τα πράγματα είναι πολύ πιο ελεύθερα απ' ό,τι είχα συνηθίσει και καμιά φορά δυσκολεύομαι να προσαρμοστώ. Όμως εξακολουθώ να προσπαθώ με ό,τι έχω και δεν έχω για να μαθαίνω κάθε μέρα περισσότερα πράγματα, να γίνω καλύτερος άνθρωπος μέσα από τις σπουδές μου, να κάνω περήφανη την οικογένειά μου και να γίνω χρήσιμη για τη χώρα μου.

Οι τρομοκράτες είχαν δηλώσει πως, αν τη γλίτωνα και κατάφερνα να επιβιώσω, θα Ξαναπροσπαθούσαν να με σκοτώσουν. Νόμιζαν ότι έτσι θα μ' έκαναν να αλλάξω στόχους, όμως στην πραγματικότητα μόνο ένα πράγμα άλλαξε στη ζωή μου μετά από την επίθεση: όποια αδυναμία, φόβο ή απογοήτευση μπορεί να ένιωθα, χάθηκαν και τη θέση τους πήρε η δύναμη και το κουράγιο. Δεν είμαι εναντίον κανενός, ούτε και θέλω να εκδικηθώ κανέναν. Θέλω μόνο να μιλήσω για το δικαίωμα στην εκπαίδευση που έχουν όλα τα παιδιά. Θέλω και οι γιοι και οι κόρες των Ταλιμπάν να πάνε σχολείο και να μορφωθούν όπως όλοι μας.

Ο Θεός μου χάρισε μια δεύτερη ζωή κι έχω σκοπό να την αφιερώσω στο να κάνω κάτι καλό για τους ανθρώπους. Έφτιαξα τον οργανισμό Malala Fund για να βοηθήσω όλα τα κορίτσια του κόσμου να πάνε σχολείο. Η εκπαίδευση είναι το πιο ισχυρό όπλο που έχουμε στα χέρια μας για να καταπολεμήσουμε τη φτώχεια και να βάλουμε τέλος σε τρομερές συνήθειες όπως η κλειτοριδεκτομή και οι παιδικοί γάμοι – σφιγγεται η καρδιά μου όταν σκέφτομαι ότι υπάρχουν στον κόσμο

σήμερα 700 εκατομμύρια γυναίκες που παντρεύτηκαν όσο ήταν ακόμα παιδιά.

Η απόπειρα εναντίον μου και οι προσπάθειες του Malala Fund έχουν φέρει ως τώρα αποτελέσματα που μέχρι πριν από μερικά χρόνια θα μου ήταν αδύνατο έστω και να τα φανταστώ. Στο Πακιστάν ψηφίστηκε νόμος για το δικαίωμα όλων των παιδιών στην εκπαίδευση, ο οποίος έχει ήδη βελτιώσει την κατάσταση ακόμα και στις πιο δύσκολες περιοχές της χώρας, ενώ το Κολέγιο Θηλέων του Σουάτ απέκτησε τμήμα πληροφορικής. Στη Γάζα βοηθήσαμε να Ξαναχτιστούν 65 σχολεία που είχαν καταστραφεί εξαιτίας του πολέμου και στον Λίβανο φτιάξαμε ένα σχολείο ειδικά για κορίτσια-πρόσφυγες από τη Συρία.

Έχουμε όμως ακόμα να κάνουμε πολλά. Θέλω όλες οι κυβερνήσεις ν' αρχίσουν να επενδύουν σε βιβλία και όχι σε σφαίρες, που δίνουν τροφή στο μίσος και στην τρομοκρατία. Θέλω περισσότερα παιδιά σε όλο τον κόσμο να έχουν τη δυνατότητα να υψώσουν τη φωνή τους και να υπερασπιστούν τα δικαιώματά τους. Προβλήματα δεν υπάρχουν μόνο στο Πακιστάν, ούτε χρειάζεται να κάνει κανείς εντυπωσιακά πράγματα για να φέρει την αλλαγή. Στη δική μου ιστορία, το πιο σημαντικό δεν ήταν ούτε τα βραβεία που κέρδισα, ούτε οι ομιλίες, ούτε το βιβλίο μου, ούτε η φήμη που απέκτησα. Το πιο σημαντικό ήταν πως, παρ' όλα τα εμπόδια και τον φόβο μου, συνέχισα να πηγαίνω σχολείο.

Το Νόμπελ Ειρήνης που κέρδισα το 2014 μου έδωσε κουράγιο και ελπίδα, μου έδωσε όμως και μεγαλύτερη αίσθηση ευθύνης. Και το πιο σπουδαίο για μένα είναι ότι το μοιραστήκαμε με τον Καϊλάς Σατυάρτι, έναν Ινδό βετεράνο ακτιβιστή για την

εκπαίδευση: ένας άντρας με μία γυναίκα, ένας ηλικιωμένος με μία έφηβη, ένας ινδουίστης με μία μουσουλμάνη, ένας Ινδός με μία Πακιστανή – διαφορετικές ταυτότητες που συχνά συγκρούονται στον κόσμο μας, κι όμως πολλές φορές πολεμάνε μαζί ενάντια στον φανατισμό και το σκοτάδι.

Μικρή ονειρευόμουν να γίνω γιατρός. Όποτε το συζητούσα με τον πατέρα μου, όμως, εκείνος με κοίταζε μ' ένα μικρό χαμόγελο στις άκρες των χειλιών του – ώσπου μια μέρα δεν άντεξα και τον ρώτησα γιατί. «Να μη γίνεις γιατρός» μου απάντησε: «Να γίνεις πολιτικός». Κι

όταν τον ξαναρώτησα γιατί, μου είπε, σαν να είχε από καιρό έτοιμη την απάντηση: «Γιατί τότε θα μπορείς να εξασφαλίσεις πως όποιο κορίτσι στη χώρα μας θέλει να γίνει γιατρός θα έχει την ευκαιρία να το κάνει». Ίσως έτσι να γίνω και γιατρός ολόκληρης της χώρας, θυμάμαι να σκέφτομαι τότε.

Μικρή ονειρευόμουν να γίνω διάσημη, να δω την κοιλάδα όπου μεγάλωσα ελεύθερη από τους Ταλιμπάν, να δω τα κορίτσια να πετάνε σαν πεταλούδες, χωρίς κανένα περιορισμό. Κι όλα αυτά έχουν αρχίσει να γίνονται πραγματικότητα. Αυτό μου φτάνει.

Κάτι που δεν ήξερες

Είναι φανατική θαυμάστρια του τενίστα Ρότζερ Φέντερερ.

Ίντιρα Γκάντι

Η Μπτέρα της Ινδίας

Όταν γεννήθηκα, ο παππούς θυμώσε πολύ με τη γιαγιά μου, που δήλωσε πως θα προτιμούσε εγγονό. «Εξχωρίσαμε ποτέ τα δικά μας παιδιά εξαιτίας του φύλου τους;» τη ρώτησε οργισμένος. «Ένα κορίτσι μπορεί να αξίζει όσο χίλια αρσενικά».

Πολιτικός, που έγινε η πρώτη (και μέχρι σήμερα η μοναδική) γυναίκα-πρωθυπουργός της Ινδίας. Ήταν η πρωθυπουργός με τη μεγαλύτερη θητεία μετά από εκείνη του πατέρα της και με πολλούς αντιπάλους, λόγω και της συχνά βίαιης διακυβέρνησής της, και δολοφονήθηκε τελικά από δύο σωματοφύλακές της.

- 1917 Γεννιέται στο Αλλαχαμπάντ της Ινδίας ως Ίντιρα Νεχρού.
- 1942 Παντρεύεται τον Φερόζε Γκάντι.
- 1959 Εκλέγεται πρόεδρος του Εθνικού Κογκρέσου της Ινδίας.
- 1966 Εκλέγεται πρωθυπουργός της Ινδίας.
- 1975 Κηρύσσει την Ινδία σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, αναστέλλοντας σημαντικές πολιτικές ελευθερίες.
- 1984 Δολοφονείται στο Νέο Δελχί.

Είμαι 5 χρονών. Η τάρτα του σπιτιού του παππού μου, όπου μεγάλωσα, είναι καλυμμένη από τα αμέτρητα πολυτελή ρούχα της οικογένειας που έχουν βρετανική ή γαλλική προέλευση. Κοστούμια και φορέματα, πανάκριβες εσάρπες, παπούτσια και καπέλα είναι απλωμένα παντού και περιμένουν να γίνουν λαμπρή θυσία στον βωμό της ανεξαρτησίας της Ινδίας. Οι γονείς μου επιμένουν να πάω αμέσως τώρα στο κρεβάτι, όμως εγώ είμαι αποφασισμένη να δω τη φωτιά. Γυρίζω στον παππού και τον κοιτάζω παρακαλεστικά. Εκείνος κάνει νόημα. Θα μείνω. Σύντομα τα ρούχα γίνονται σωρός, τα δαδιά πλησιάζουν και σε λίγο οι φλόγες ανεβαίνουν ψηλά, μου φαίνεται ως τον ουρανό.

Η θεία μου, που μόλις έχει γυρίσει από το Παρίσι, μου έχει φέρει ένα υπέροχο κεντημένο φόρεμα. Η μητέρα μου της λέει πως οι γυναίκες του σπιτιού έχουν πάψει να φοράνε ξενόφερτα ρούχα. Ο Μαχάτμα Γκάντι, ηγέτης του κινήματος για την ανεξαρτησία της Ινδίας και μέντορας

του πατέρα μου, έχει ζητήσει από την αφρόκρεμα της χώρας να αποκηρύξει τις δυτικές της συνήθειες και να κάψει διά παντός τα δυτικά ενδύματα, που συμβολίζουν την υποτέλειά της στη Βρετανία. Στη φιλοσοφία του Γκάντι δε χωράει βία, όμως δε χωράει και συζήτηση για το ότι πρέπει όλοι να κάνουμε ό,τι ειρηνικά περνάει από το χέρι μας για να κόψουμε τον αποικιακό ομφάλιο λώρο μας. Και οι γονείς μου συμφωνούν.

«Νομίζω πως η Ίντιρα είναι πια αρκετά μεγάλη για ν' αποφασίσει μόνη της για τον εαυτό της» λέει, κάπως προκλητικά, η ταξιδεμένη θεία.

Κοιτάζω τις φλόγες και νιώθω να παλεύει μέσα μου η άγρια επιθυμία να συμμετάσχω κι εγώ σ' αυτό το μεγάλο που αισθάνομαι ότι συμβαίνει γύρω μου και η παιδική λαχτάρα για το όμορφο καινούριο ρούχο. Πάνω με το χέρι μου το απαλό ύφασμα και το αφήνω να γλιστρήσει ανάμεσα στα δάκτυλά μου. «Πάρτε το από δω» απαντώ. «Δε θα το φορέσω ποτέ».

Η θεία χαμογελάει περιπαικτικά, ίσως λίγο ενοχλημένη, και λέει δείχνοντάς την κούκλα που κρατάω σφιχτά στο άλλο μου χέρι. «Εντάξει, λοιπόν, μικρή μου αγία. Πώς γίνεται, όμως, να έχεις ξενόφερτη κούκλα;».

* * *

Μεγάλωσα με τη σκιά του Γκάντι να πέφτει μόνιμα πάνω από τις ατελείωτες πολιτικές συζητήσεις που γέμιζαν τις μέρες μας στο σπίτι του παππού. Μεγάλωσα με το όραμα της ανεξαρτησίας αναπόσπαστα δεμένο με όλες τις αναμνήσεις της παιδικής μου ηλικίας. Μεγάλωσα βλέποντας τη μητέρα μου να πληγώνεται καθημερινά – από τον πατέρα μου, που έλειπε διαρκώς, και από την οικογένειά του, που δεν τη θεωρούσε αρκετά εξευρωπαϊσμένη – και ένιωθα να ατσαλώνεται μέρα με τη μέρα η θέλησή μου και η απόφασή μου να μην αφήσω ποτέ κανέναν να με πληγώσει όπως αυτή. Ούτε εμένα ούτε την Ινδία.

* * *

Εκλέχτηκα τέσσερις φορές πρωθυπουργός της χώρας. Την ανεξαρτησία μας από τους Βρετανούς την είχαμε πετύχει – στόχος μου τώρα ήταν να κατακτήσουμε και την ουσιαστική ανεξαρτησία: να μπορούμε να ζήσουμε αξιοπρεπώς και αυτόνομα.

Η δύναμη ενός έθνους ορίζεται από το τι μπορεί να κάνει μόνο του, όχι τι μπορεί να δανειστεί από τους άλλους. Δεν ήθελα λοιπόν να εξαρτόμαστε πια από την Αμερική για να εξασφαλίσουμε τα δημπιακά που χρειαζόμασταν – το έβρισκα τουλάχιστον ταπεινωτικό. Γι' αυτό, για να αντιμετωπίσω την έλλειψη τροφίμων, επέκτεινα το πρόγραμμα

εντατικοποίησης της γεωργίας που είχε ξεκινήσει ο πατέρας μου. Έτσι, κορυφώθηκε και η Πράσινη Επανάσταση, που έβαλε τέλος στην εξάρτηση της χώρας από τις εισαγωγές σπόρων και στον κίνδυνο λιμού, και της εξασφάλισε την αυτονομία που χρειαζόταν στο θέμα της διατροφής.

Με κατηγορούν ότι χρησιμοποίησα την ιδεολογία του σοσιαλισμού μόνο και μόνο για να κερδίσω την υποστήριξη του λαού και να περάσω τα πιο σκληρά καπιταλιστικά μέτρα. Η αλήθεια είναι πως οι ιδεολογίες δε με συγκινούσαν ποτέ. Το μόνο που ήθελα ήταν να δώσουμε τέλος στη φτώχεια. Να εξασφαλίσουμε δύο κύρια γεύματα την ημέρα ακόμα και στον τελευταίο Ινδό. Αν θέλετε να το πούμε σοσιαλισμό, μπορούμε. Αν όμως η λέξη αυτή πρόκειται να προκαλέσει αντιμαχίες, ας μην την προφέρουμε ποτέ. Οι λέξεις δε με συγκινούν.

Με συγκινεί το ότι η οικονομία έχει αναπτυχθεί σημαντικά όσο βρισκόμαστε στην εξουσία. Το ότι το πρόγραμμα κρατικοποίησης των τραπεζών της δεκαετίας του '70, που το παίνευε ακόμα και ο Ναραγιάν, αρχηγός της αντιπολίτευσης τότε, αύξησε τις αποταμιεύσεις των νοικοκυριών και βοήθησε στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας, της βιομηχανίας και της γεωργίας. Το ότι η αναδιανομή της γης, η κατάργηση άδικων προνομίων, η παροχή στέγης στους άκληρους αγρότες ήταν μέτρα ουσιαστικά, που ενίσχυσαν τους πολίτες των κατώτερων και των μεσαίων τάξεων και τους έδωσαν τη δυνατότητα να παίξουν πιο ενεργό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας.

Το σύνθημά μας στις εκλογές του 1971 ήταν «Κάτω η φτώχεια». Οι άλλοι, απέναντί, που δεν είχαν

τίποτα σοβαρό να προτείνουν, απάντησαν με το «Κάτω η Ίντιρα». Για τον πρόεδρο Νίξον της Αμερικής ήμουν «μάγισσα», «πονηρή αλεπού». Για τους αγρότες, τους φτωχούς, τους Ανέγγιχτους, τις μειονότητες και τις γυναίκες της Ινδίας ήμουν η Ίντιρα Άμμα, η Μπτέρα Ίντιρα. Αυτό με συγκινεί.

* * *

Όταν γεννήθηκα, ο παππούς θύμωσε πολύ με τη γιαγιά μου, που δήλωσε πως θα προτιμούσε εγγονό. «Εξχωρίσαμε ποτέ τα δικά μας παιδιά εξαιτίας του φύλου τους;» τη ρώτησε οργισμένος. «Ένα κορίτσι μπορεί να αξίζει όσο χίλια αρσενικά». Και ίσως να μην έπεσε έξω. Ίσως να μη γινόμουν αυτό που έγινα αν είχα γεννηθεί αγόρι. Ίσως επειδή γεννήθηκα κορίτσι να μην πτοήθηκα από το τιτάνιο ανάστημα του πατέρα μου και του παππού μου και γι' αυτό να κατάφερα να εκφράσω αυτό που πραγματικά ήμουν κι αυτό που ήθελα να πετύχω για τον κόσμο.

* * *

Δούλεψα αρκετό καιρό δίπλα στον πατέρα μου, ως βοηθός του, για να καταλάβω πως είχαμε το ίδιο όραμα, όμως εκείνος ήταν άγιος – εγώ δεν είμαι. Ο πατέρας μου ήταν μια προσωπικότητα κι ένα ιδανικό για τον λαό της Ινδίας – ένας από τους πρωτεργάτες στον αγώνα του για την ανεξαρτησία και ο πρώτος πρωθυπουργός του. Εγώ είμαι απλώς μία πολιτικός.

Κράτησα τη συνήθειά του να δέχομαι κάθε πρωί για ακρόαση τους αγρότες και τους εργάτες της περιοχής και να ταξιδεύω στα πιο απομακρυσμένα σημεία της χώρας, όπου οι κάτοικοι δεν

είχαν δει ποτέ υψηλά ιστάμενα πρόσωπα. Νοιαζόμουν τόσο για τα προβλήματά αυτών των ανθρώπων, που θυμόμουν πάντοτε τα πρόσωπα και τα ονόματά τους. Όμως ο πατέρας μου είχε ταυτόχρονα την ικανότητα να εκφράζει δημόσια τη συγκίνηση και το πάθος του – εγώ δεν την έχω, με αποτέλεσμα οι περισσότεροι να με βλέπουν σαν μια σκληρή και άκαρδη γυναίκα, που χρησιμοποιεί τον πατριωτισμό μόνο ως κάλυψη της ασυγκράτητης φιλοδοξίας της.

Επίσης, ο πατέρας μου είχε τον έλεγχο του κόμματος και της κυβέρνησής του – εγώ βρέθηκα από την πρώτη στιγμή αντιμέτωπη με μια παλιά φρουρά πολιτικών που με είχαν εκλέξει ως αρχηγό του κόμματος μόνο και μόνο επειδή έβλεπαν στο πρόσωπό μου μια γκούνγκι γκουντίγια, μια μαριονέτα που ναι μεν είχε τη δυνατότητα να κατατροπώσει τον αντίπαλό της στις εκλογές, αλλά ήταν και αρκετά άβουλη ώστε να τη χρησιμοποιήσουν στη συνέχεια ως βιτρίνα για να διατηρήσουν τον έλεγχό τους στην εξουσία.

Για να τους αντιμετωπίσω, θα έπρεπε ή να σβήσω ολοκληρωτικά τη δική μου προσωπικότητα ή να επιβληθώ. Κανείς τους δε φανταζόταν πόση θέληση έκρυβα και πόση αντοχή θα μου έδινε η αδιαπραγμάτευτη απόφασή μου να βάλω την Ινδία στον παγκόσμιο χάρτη, να καταπολεμήσω τη φτώχεια που μαστίζε τη χώρα και να δώσω επιτέλους απάντηση στα ερωτήματα που είχε δημιουργήσει η απελευθέρωσή μας από την κυριαρχία των Βρετανών. Όμως, ο μόνος τρόπος να το καταφέρω ήταν να διατηρήσω τον έλεγχο, να εξοβελίσω τις φωνές όσων διαφωνούσαν και να αξιοποιήσω τη μοναδική ικανότητα που είχα εγώ, αλλά έλειπε από

Για τον πρόεδρο Νίξον της Αμερικής
ήμουν «μάγισσα», «πονηρή αλεπού».

Για τους αγρότες, τους φτωχούς,
τους Ανέγγιχτους, τις μειονότητες
και τις γυναίκες της Ινδίας ήμουν
η Ίντιρα Άμμα, η Μντέρρα Ίντιρα.

τον πατέρα μου: την πρακτική
σκέψη, που ήταν απαραίτητη για
να αρχίσει το όραμά μας να γίνεται
πραγματικότητα.

* * *

Με τον άντρα μου, τον Φερόζε,
είχαμε γνωριστεί στο Αλλαχαμπάντ,
όπου μεγάλωσα, αλλά γίναμε
ζευγάρι στη Βρετανία, τον καιρό που
σπουδάζαμε και οι δύο εκεί. Ο Φερόζε
δεν ήταν η αναμενόμενη επιλογή
για μια γυναίκα της καταγωγής και
της τάξης μου: δεν ήταν ινδουιστής,
όπως εμείς, αλλά ζωροάστρης, και
η οικογένειά του ανήκε στη μεσαία
τάξη, πράγμα που σήμαινε πως
έσπαγα πολλές παραδόσεις όταν τον
επέλεγα για σύζυγό μου.

Παρότι δυσκολευτήκαμε,
πήραμε τελικά την έγκριση του
πατέρα μου για τον γάμο, όμως στη
κώρα επικρατούσε τότε τεράστια
αναταραχή – ο μήνας του μέλιτος
τελείωσε πολύ γρήγορα για μας και ο
Αύγουστος μας βρήκε και τους δύο σε
έκχωριστά κελιά. Είχα περάσει τόσα
χρόνια παρακολουθώντας τον πατέρα,
τη μητέρα, τον παππού, τη γιαγιά
και τις θείες μου να μπαينوβγαίνουν
στη φυλακή και τώρα ένιωθα σαν να
είχα τημηθεί επιτέλους κι εγώ με το
οικογενειακό μετάλλιο γενναιότητας.

Ο χρόνος που πέρασα στην

απομόνωση ήταν ένα από τα πιο
τραυματικά γεγονότα της ζωής
μου, όμως χωρίς αυτόν τίποτα
δε θα ήταν ίδιο – κάτι θα έμενε
ανεκπλήρωτο. Άλλωστε, ένιωθα σαν
έτοιμη από καιρό: ακόμα και μέσα
από τη φυλακή, ακόμα και από την
εξορία (και βρέθηκα και στα δύο
περισσότερες από μία φορές) δε
σταμάτησα στιγμή να δουλεύω γι'
αυτά που έπρεπε να γίνουν.

* * *

Σ' όλη μου τη ζωή ένιωθα ενοχές που
δεν αφιέρωνα όσο χρόνο ήθελα στα
παιδιά μου. Κανόνιζα τις δουλειές
μου έτσι ώστε να είμαι στο σπίτι όταν
επέστρεφαν ο Ρατζίβ και ο Σαντζάι
από το σχολείο, όμως και πάλι δεν
ήταν αρκετό. Για τη μητρότητα τίποτα
δεν είναι αρκετό – τι μπορεί να
είναι αρκετό για το πιο σημαντικό
κομμάτι της ύπαρξής μας; Τι μπορεί
να σε πλημμυρίσει με δέος όσο το
να φέρνεις ένα νέο πλάσμα στον
κόσμο, να βλέπεις το μεγαλείο του
και να ονειρεύεσαι τα μελλοντικά
επιτεύγματά του; Όμως για μένα
υπήρχε από την αρχή εκεί έξω και
μια σχεδόν διαλυμένη χώρα που είχε
ανάγκη από δουλειά. Δουλειά που
κανείς δε θα μπορούσε να τη φέρει
εις πέρας χωρίς να αφοσιωθεί με την
ψυχή και το σώμα του σ' αυτή.

Όταν σκοτώθηκε ο Σαντζάου, κάνοντας ακροβατικά με το αεροπλάνο του, εκτός από μάνα ένιωσα να χάνω τον κόσμο μου και ως πρωθυπουργός. Είχα ήδη φτάσει στο σημείο να μην ξέρω ποιον να εμπιστευτώ, ποιανού τη συμβουλή να ακολουθήσω – και, το χειρότερο, είχα αρχίσει να χάνω την πίστη μου ακόμα και στη δική μου κρίση. Έπεισα τον Ρατζιβ να πάρει τη θέση του αδερφού του ως βοηθός μου στην κυβέρνηση, κι ως ξέρω πως η πολιτική δεν τον εκφράζει καθόλου και πως βρίσκεται δίπλα μου από καθήκον κι όχι από αγάπη ή από κάποιο όραμα όπως αυτό που έδινε πάντοτε κουράγιο σ' εμένα.

Ίσως να επιρραζόμαι ακόμα και σ' αυτή την ηλικία από το παιδικό μου είδωλο, τη Ζαν Ντ' Αρκ. Ίσως να βλέπω μέσα από τα δικά της μάτια τους ανθρώπους της Ινδίας σαν παιδιά μου και τα μέλη της οικογένειάς μου ως τους μόνους κατάλληλους να οδηγήσουν τα παιδιά αυτά στην ελευθερία.

* * *

Με κατηγορήσαν για ολοκληρωτισμό και φασιστική αντιμετώπιση των πολιτικών μου αντιπάλων. Και μάλλον είχαν δίκιο. Φαίνεται, τελικά, ότι η βαθιά, αδυσώπητη μοναξιά της παιδικής μου ηλικίας μου στέρπησε την ικανότητα να φανταστώ πραγματικά πώς είναι δυνατό να επιτευχθεί η ομόνοια ανάμεσα σε πολλούς, τόσο διαφορετικούς ανθρώπους. Μέχρι να φτάσω να φοιτήσω στο κολέγιο, ακόμα και η εκπαίδευσή μου είχε κάτι το μοναχικό: τα περισσότερα μαθήματά μου τα έκανα στο σπίτι και ίσως γι' αυτό, όταν βρέθηκα στο κολέγιο και αργότερα στο πανεπιστήμιο, οι βαθμοί μου καταβαραθρώθηκαν,

μαζί με την αίσθηση ταυτότητας που είχα χτίσει, μόνη ανάμεσα σε ενήλικες, στο οικογενειακό μας σπίτι. Είχα συνηθίσει στον έλεγχο που εξασφαλίζει η μοναχικότητα και προσπάθησα σε όλη μου τη ζωή να τον διατηρήσω, με την πεποίθηση πως, μόνο αν μετριάσει κανείς τον αριθμό των φωνών που ακούγονται, μπορεί να ακουστεί καλά η κορωδία.

Με κατέκριναν που δε βρήκα τις κατάλληλες γυναίκες για να συνεργαστώ και να τις συμπεριλάβω στις κυβερνήσεις μου. Δεν τα κατάφερα. Παλεύω εδώ και χρόνια να δώσω δύναμη στις γυναίκες της Ινδίας να πάρουν στα χέρια τους την εισοδο της χώρας στη νέα εποχή και να αρχίσουν να συμμετέχουν περισσότερο στη λήψη αποφάσεων που καθορίζουν τη ζωή τους. Μπορεί στην κοινωνία στην οποία ζούμε να γεννιούνται ανήμπορες να καθορίσουν τη ζωή τους σε οποιοδήποτε επίπεδο, αλλά έχουν σίγουρα τις ικανότητες να ανέβουν στην κορυφή.

Εγώ μεγάλωσα μέσα στα παιχνίδια των αγοριών και δεν είχα καμία συναίσθηση της διαφοράς μου από εκείνα μέχρι που έγινα καμιά δωδεκαριά χρονών. Γι' αυτό δεν πιστεύω στα φτιακτά στερεότυπα. Πιστεύω στην ισότητα, ναι, και πάλεψα με νύχια και με δόντια να μπει στο Σύνταγμα το άρθρο για την ίση αμοιβή αντρών και γυναικών, απλώς δεν πιστεύω πως ένα άτομο θα πρέπει να απολαμβάνει προνομιακή μεταχείριση μόνο και μόνο επειδή ανήκει στο γυναικείο φύλο.

Λένε πως ήμουν πάντα «παθητική» κι ύστερα γινόμουν ξαφνικά αμείλικτα βίαιη. Δεν προσπάθησα ποτέ να εξηγήσω ότι αυτός είναι ο τρόπος μου να προστατεύω τις αποφάσεις μου από την αόρατη, σαρωτική δύναμη της διαφωνίας:

ζυγίζω προσεκτικά την κατάσταση, αλλά την αφήνω να εξελιχθεί χωρίς να πάρω θέση, έως ότου τα πράγματα να φτάσουν σε τέτοιο σημείο έντασης και άμεσου κινδύνου, που μοναδική επιλογή να είναι μια σκληρή και αδιαπραγμάτευτη παρέμβαση, η οποία θα δώσει λύση στο αδιέξοδο και θα βάλει σε τάξη το χάος. Στον πόλεμο για την ανεξαρτησία του Μπαγκλαντές, στην κρίση της δεκαετίας του '70, στην καταδίκη μου το 1975 και στην κατάσταση εκτάκτου ανάγκης που ακολούθησε, ακόμα και τώρα, στην καταστολή των αυτονομιστών Σιχ στο ιερό Χρυσό Τέμενος, αυτή η συνήθεια με βγάζει πάντα στον αφρό – και ίσως κάποτε να με καταστρέψει.

Σήμερα είμαι ζωντανή, αύριο μπορεί να μην είμαι... Θα συνεχίσω να υπηρετώ τον λαό μέχρι την τελευταία μου πνοή, κι όταν πεθάνω, κάθε σταγόνα από το αίμα μου θα αναζωογονήσει την Ινδία και θα την κάνει πιο δυνατή.

* * *

«Εντάξει, λοιπόν, μικρή μου αγία. Πώς γίνεται, όμως, να έχεις ξενόφερτη κούκλα;»

Τα λόγια της θείας μου σκίζουν την καρδιά σαν μαχαίρι. Την κούκλα μου; Την φίλη μου; Την μοναδική φίλη που έμενε πάντα δίπλα μου όταν ο πατέρας μου ταξίδευε, μας έγραφε από τη φυλακή ή οργάνωνε πολιτικές συγκεντρώσεις, όταν η μητέρα μου πάλευε να συνέλθει από τις αρρώστιες που την ταλαιπωρούσαν, όταν χάθηκε ο μικρός μου αδερφός, όταν τριγυρνούσα μόνη μου στους κήπους της τεράστιας έπαυλης και ένιωθα πως δεν υπήρχε κανείς, μα κανείς να με καταλαβαίνει; Περνώ μέρες, εβδομάδες, προσπαθώντας να πάρω μια απόφαση που θα μπορέσω να τηρήσω. Τότε, τρέμοντας, ανεβαίνω με την κούκλα στην ταράτσα και της βάζω φωτιά. Την κοιτάζω να καίγεται, επαναλαμβάνοντας μέσα μου, ένα ένα, όλα τα ονόματα αγάπης που της έχω δώσει ποτέ. Κι ύστερα αρχίζω να κλαίω.

Στις 31 Οκτωβρίου του 1984, η Ιντιρα Γκάντι δολοφονήθηκε από δύο σωματοφύλακές της, που την πυροβόλησαν με τα υπηρεσιακά τους όπλα μέσα στον κήπο της πρωθυπουργικής κατοικίας, ως αντίποινα για τη βίαιη καταστολή των αυτονομιστών Σιχ στο Χρυσό Τέμενος. Ήταν η πρώτη –και μοναδική ως τώρα– γυναίκα-πρωθυπουργός της Ινδίας και η μακροβιότερη πρωθυπουργός μετά τον πατέρα της.

Κάτι που δεν ήξερες

Τυπικά, δεν ολοκλήρωσε ποτέ τις σπουδές της στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, λόγω του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου.